

ÇAĞDAŞ AVRUPA FELSEFESİ

JOZEF MARIA BOCHENSKI

ÇEVİREN
SERDAR RİFAT KIRKOĞLU

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ YENİ BASKI

JOZEF MARIA BOCHENSKI

Polonya Cuszów'da doğdu (1902). Ukrayna'nın Posen ve Lviv kentlerinde hukuk ve iktisat okudu (1920-1926). Krakow, Katolik Dominiken tarikatına girdi (1927). Freiburg'da felsefe, Roma'da teoloji eğitimi gördü (1928-36). Krakow'da felsefe alanında doçent oldu (1938). Roma, Angelicum Üniversitesi'nde mantık profesörü olarak çalıştı (1934-40). İsviçre'de kurucusu olduğu Katolik Polonya Misyonu'nunda rektörlük ve Freiburg Üniversitesi'nde felsefe profesörlüğü yaptı. Almanya, Freiburg'da öldü (1995). Başlıca eserleri: *Nove lezioni di logica simbolica* (1938), *Europäische Philosophie der Gegenwart* (1947), *Formale Logik* (1956), *Wege zum philosophischen Denken* (1950), *Der Sowjetrussische Dialektische Materialismus* (1957), *Logik der Religion* (1968), *Marxismus-Leninismus: Wissenschaft oder Glaube?* (1973), *Autorität, Freiheit, Glaube* (1988).

SERDAR RİFAT KIRKOĞLU

İstanbul'da doğdu (1956). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde lisans; felsefe bölümünde yüksek lisans yaptı. Jean-Paul Sartre'ın *Yöntem Araştırmaları* adlı kitabının çevirisiyle Yazko Çeviri Ödülü'ne layık görüldü (1981). Maurice Blanchot, Milan Kundera, John Fowles, Julian Barnes ve daha pek çok yazarın yapıtlarını Türkçeye çevirdi. İlk romanı *Parodi Yaşamlar* Yunus Nadi Roman Ödülü'ne (1994); *Kitapların Şenlik Ateşi* başlıklı deneme kitabı Memet Fuat Deneme Ödülü'ne layık bulundu (2009). Başlıca çeviri ve telif eserleri: Emmanuel Mounier, *Varoluş Felsefelerine Giriş* (2019), *Parodi Yaşamlar* (1993), *Dil Kayması* (2004), *Sürek Avı* (2005), *O Saatte*, *O Yerde* (2003), *Ara Adamları* (2007), *Kitapların Şenlik Ateşi* (2008).

İÇİNDEKİLER

J. M. BOCHENSKI ÜZERİNE SERDAR RIFAT KIRKOĞLU	11
ÖNSÖZ	13
JOZEF MARIA BOCHENSKI	
YÖNTEM VE SUNUŞ	19
BİRİNCİ BÖLÜM	21
ÇAĞDAŞ FELSEFENİN KÖKENLERİ	
1	21
19. YÜZYIL	
2	31
BUNALIM	
3	44
20. YÜZYILIN BAŞLANGICI	
4	51
ÇAĞDAŞ FELSEFENİN BÜYÜK AKIMLARI	
İKİNCİ BÖLÜM	62
MADDE FELSEFESİ	
1	64
BERTRAND RUSSELL	
2	74
Yeni-Pozitivizm	
3	84
DIYALEKTİK MADDECİLİK	
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	96
İDE FELSEFESİ	
1	97
BENEDETTO CROCE	
2	106
LEON BRUNSCHVICG	
3	112
YENİ-KANTÇILIK	

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	123
YAŞAM FELSEFESİ	
1	125
HENRI BERGSON	
2	136
BERGSONCULUK VE PRAGMATİZM	
3	145
TARİHSELÇİLİK VE ALMAN YAŞAM FELSEFESİ	
BEŞİNCİ BÖLÜM	152
ÖZ FELSEFESİ	
1	154
EDMUND HUSSERL	
2	164
MAX SCHELER	
ALTINCI BÖLÜM	178
VAROLUŞ FELSEFESİ	
1	178
VAROLUŞSAL FELSEFENİN GENEL KARAKTERLERİ	
2	185
MARTIN HEIDEGGER	
3	197
JEAN-PAUL SARTRE	
4	207
GABRIEL MARCEL	
5	211
KARL JASPERS	
YEDİNCİ BÖLÜM	228
VARLIK FELSEFESİ	
1	228
METAFİZİK	
2	240
NICOLAI HARTMANN	
3	254
ALFRED NORTH WHITEHEAD	
4	266
THOMASÇILIK	
SEKİZİNCİ BÖLÜM	280
MATEMATİKSEL MANTIK	
(Ek)	
1	280
MATEMATİKSEL MANTIK	
DİZİN	292

J. M. BOCHENSKI ÜZERİNE

30.8.1902 tarihinde Polonya'nın Czusow kentinde doğmuş olan Jozef Maria Bochenski, 1920-1926 yılları arasında Posen Üniversitesi'nde iktisat okudu ve 1927'de Dominikenler'e katıldı. 1931-1934 yılları arasında Roma Angelicum'da teoloji çalışmaları yaptı ve 1934'te teoloji doktoru unvanı aldı. 1935'te doçent oldu ve 1935-1940 yılları arasında Angelicum'da mantık profesörlüğü yaptı. 1945'te İsviçre'nin Fribourg Üniversitesi'nde mantık ve mantık tarihi üzerine dersler verdi; 1955-1956 yılları arasında ise ABD India'daki Notredame Üniversitesi'nde fahri profesör olarak görev yaptı. 1995 yılında vefat etti.

Yeni-Thomasçı düşünce akımına bağlı bir mantıkçı ve felsefe tarihçisi olan Bochenski, Krakow Okulunun en önde gelen temsilcisidir. Hem felsefenin hem de teolojinin ortak bir disiplin çerçevesinde 'hakikat değeri' taşıyan önermeler ortaya koyabileceklerini savunmuştur. Düşünürün birkaçı da dilimize çevrilmiş çok sayıda yapıtı vardır ki bazıları şunlardır: *Europaeische Philosophie der Gegenwart* (Çağdaş Avrupa Felsefesi, 1947), *Çağdaş Düşünme Yöntemleri* (Ankara 2008, çev. Talip Kabadayı, Mustafa Irmak), *Der Sowjetrussische Dialektische Materialismus* (1956), *Formale Logik* (1959), *Grundriss der Logistik* (1962, A. Menne ile birlikte), *Felsefeye Düşünmenin Yolları* (Ankara 1994, çev. Kurtuluş Dinçer), *Otorite Nedir?* (İstanbul 2015, çev. Hilal Görgün).

Çevirisini sunduğumuz *Çağdaş Avrupa Felsefesi* adlı çalışmanın başlığında yer alan 'çağdaş' sıfatının zihinlerde daha ilk elde 'anakronik' bir düşünce uyandırmış olabile-

ceğine kuşku yoktur, zira kitap günümüzden tamı tamına yetmiş yıl önce yayımlanmıştır. Aradan geçen bu süre zarfında düşünsel açıdan köprülerin altından çok sular aktı. ‘Yapısalcılık’tan tutun postyapısalcılığa, Althusser’in başını çektiği Marksizm yorumundan Frankfurt Okuluna, oradan ‘dekonstrüksiyon’ (yapıçözüm) hareketine kadar birbirinden çok farklı düşünce akımlarının geçip gittiği felsefeyle ilgilenenlerin malumudur. Bu yüzden, ‘çağdaş’ nitelemesi elbette sadece geriye yönelik bir bakış çerçevesinde geçerlidir. Buna karşılık, geçmişte ‘benzersiz’ sıfatıyla nitelenmiş bu felsefe tarihinde sergilenen derinlikli kavrayış gücünün, Bochenski’nin mantıkçılığında gelen berrak ve anlaşılır üslubun, felsefe akımlarını sınıflandırırken uyguladığı ölçütlerdeki nesnellik ve ayrıntılara inen incelikli bakışın bu çalışmanın hiç de eskimeyen değerini bir kez daha gözler önüne serdiği kanısındayım.

SERDAR RİFAT KIRKOĞLU

ÖNSÖZ

Bu küçük kitap çifte bir amaç gütmektedir. Birincisi, uzmanlaşmış felsefi oluşumu olmayan okuyucuya, çağdaş bir felsefe kılavuzu olma görevini yüklenmektedir. İkinci ise söz konusu bu kısa özeti izlemekten hoşnut kalanların okumalarını yaygınlaştırmalarına ve sistematik çalışmalara yönelmelerine olanak sağlayacak bir tutumu benimsemektedir. Böyle çifte bir amaçla yapılmış bir çalışmanın ivediliği bütün ağırlığıyla ortadadır. M. F. Siacca'nın İtalyanca çalışması dışında, gerçekten de bilginin güncel gelişimini ve düşüncenin yeni ilerlemelerini ele alan hiçbir özetleyici girişime sahip değiliz. Bu nedenle, M. Siacca'nın yetkin yapıtı ikinci amacımızı bütünüyle yerine getirmedeği ölçüde çalışmamızın varlık nedeni de doğrulanmaktadır.

Elinizdeki kitabın yazarını bu nankör çalışmaya götüren düşünceler bunlar. Nankör dedim, şu üç nedenle: İlkin, bu kitabın oluşturulmasına ayrılan zaman, yazarı yaşamöyküsel araştırmalar yapmaktan alıkoymuştur, oysa bir filozofu ya da felsefe tarihçisini belleklerde yaşatan şeyler de yalnızca bunlardır. Sonra, bu türde bir çalışma, doğası gereği –kitabın yazarı bunu fazlasıyla bilmektedir– hiçbir zaman bir doyum konusu olamaz. Çağımızın en gözde düşünürlerinden biri olan Lord Bertrand Russell da *Batı Felsefesi Tarihi* adlı yapıtına yazdığı önsözde, kişisel bir örnek olarak, söz konusu bu gözlemi vurgulamaktadır. Belirttiği şeyler elinizdeki kitabın yazarı için de geçerlidir. Bir filozofu derinliğine tanıyabilmek için tüm bir yaşam süren bir çalışmanın gerekli olduğunu bilmek, bu tür çalışmalar kaleme almayı hiç de özendirmemektedir. Son bir saptayım olarak, bu tür

çalışmalar gözü pek şemalaştırmaları ve gönülsüz, istemeye istemeye yapılan çıkartmaları da gerektirmektedir. Her bir yazar için sınırlı bir sayfa sayısına sahip olduğundan, başka türlüşünü yapmak olanaksızlaşmaktadır. Bu koşulla da bir Whitehead'in, bir Bergson'un ya da bir Husserl'in felsefesinden geriye ne kalmış olabileceği kolaylıkla düşünülebilir. Filozofların, elinizdeki kitabın yazarına karşı hoşgörölü olmalarını dilemekten başka yapacak şey yoktur!

Söz konusu yapıt, bilgi vermek istiyorsa da bunu yine de sistematik bir düşünsellikle yapmayı erek alıyor. Bu noktada şimdiden tutumu kesin.

Açıklamak durumunda olduğumuz sistemler karşısında özetleyici bir tutum almaktan kaçınmak da bize hemen hemen olanaksız gözükmektedir. Bir öğreti tarihçisinin sunduğu düşünceler karşısında nötr kalması gerektiği görüşü, hemen herkesin ortaklaşa paylaştığı bir görüştür. Ancak bana kalırsa, bu görüş de yarı yarıya doğrudur. Bu görüş, dizgelerin/sistemlerin seçiminin ve yorumlanmanın en büyük nesnellığı gerekli kıldığını ileri sürmesi bakımından doğrudur ve yazar, olanaklar çerçevesinde bu tutumda kalmaya çabalar. Ne var ki bu görüş, felsefi sistemlerin tümü eşit hakikat payları içerir anlamına gelirse yanlış bir görüş olur. Buna inanmak, filozoflara saygıda kusur etmek demektir. Gerçekten de eğer bütün sistemler birbirlerine karşı çıktıklarında bile –ki durum budur– eş değerdeyse, o zaman hepsi aynı zamanda yanlış demektir ve ayrıca bu durumda ancak birer sanat yapıtı olarak görülebilir. Oysa hiçbir şey bu ada layık bir filozofun düşüncesinden bu denli uzak değildir. Söz konusu bu filozofların tümü de yalnızca doğruluğu araştırmakta olup, yaptıkları bu araştırmalara göre değerlendirilmek istemektedirler. Nitekim bu çalışmada, düşünürlerin kuramları, onların olumlu katkıları üzerinde kısa değerlendirmeler yapmak, güçsüz oldukları noktaları ve yetersizliklerini belirtmek, yalnız ve yalnız bir saygı gösterisidir. Gerçekte marjinal notlardan başka bir şey olmayan

bu eleştiriler, metafizikçi, gerçekçi ve tinselci bir tutum adına yapılmıştır.

Benimsemiş olduğumuz tutum dışında, çalışmamıza kılavuzluk etmiş olan iki baskın fikir üzerinde de durmak bize önemli gözüküyor. Gerçekte bu fikirleri şimdiden tartışmaya geçmek gerekiyor, çünkü bu kitabı yazan kişi onların doğruluğuna inanmasaydı bu kitaba da başlamazdı.

İlkin, tarihsel akış içindeki felsefi çabanın bütünlüğünü tam olarak değerlendirmek sorunu var. Bunun önemi çoğu kez yeterince değerlendirilmiyor. Felsefe, deniyor, varoluş için önemi olmayan soyut bir spekülasyonlar bütünüdür. Bizim kendimizi pratik bilimlere adamamız gerektiği söyleniyor, çünkü bilimler tüm etkinliklerin tekniğini (yalnızca mühendisinkini değil, aynı zamanda eğitimcinkini) koşullandırmaktadır. Sözelimi bu, toplumbilim, iktisat ve siyaset için geçerlidir. Çünkü, *Primum vivere, deinde philosophari*¹ özdeyişi egemendir. Yani felsefe yapmak, yaşam için önemli değildir. Elinizdeki kitabın yazarına göre, bugün son derece yaygın olan bu anlayış kökeninde yanlıştır ve tehlikeli bir düşünsel sapkınlığa işaret etmektedir. Bilgiyi teknik-pratik görünüşleriyle sınırlandırmak her zaman şunun ya da bunun nasıl yapıldığını bilmenin yeterli olacağını varsaymaktır. Ne var ki nasıl sorusundan önce niçin sorusunun da ortaya konulması gerekir ki bu soruya ancak din ve felsefe bir yanıt getirebilir. Bunun için sağduyunun yeterli olabileceği hiç söylenmesin. Sağduyu denilen şeyin, tarih içinde, önceki felsefi düşüncelerin basit bir artığından başka bir şey olmadığı ortaya çıkmıştır. İnsan, us/akıl sahibi bir hayvan olduğundan aklını kullanmadan edemez ve aklını, bilinçli ve felsefi bir tarzda kullanmadığıdaysa, bunu içgüdüsel olarak ve yarım yamalak yapar. Bu söylediğimiz, herkes için, hatta her tür felsefeden sıyrılmış olduklarına inananlar için de geçerlidir. Gerçekten de bu tür kimseler,

¹ Lat. “Önce yaşamalı, sonra felsefe yapmalı.” (Çev.)

karşılaştırılmayacak kadar yüksek bir düşünsel güce sahip insanların çalışmalarını küçümsemekten başka şey yapmayarak kendi yararsız ve bayağı felsefelerini kuran değersiz filozoflardır. Din için de benzer bir gözlem yapılabilir. Din, doğası gereği, felsefeye bağımlı değildir. Ancak onun da açık ve anlaşılır kılınması, hemen her zaman açıklanabilir olması gerekir, çünkü insan, düşünen bir varlıktır. Gerçekten de bu gerekli açıklama için rasyonel bir felsefeden yararlanılmadıkça, başka yerlerde olduğu gibi burada da önyarguların kurbanı olunur.

Öte yandan, felsefenin yaşam için önemini yadsımak kadar yanlış hiçbir şey olamaz. Elbette filozof, gündelik yaşamda her zaman büyük bir yer tutmaz, yazgısı çoğu kez ölümden sonra anlaşılır. Kuşkusuz, zaferlerini yaşamları sırasında tadan filozoflar da olmuştur; bir Plotinus, bir Aquinolu Thomas, bir Hegel ya da bir Bergson anımsansın. Ne var ki bu durumda bile, tam bir anlaşılmadan çok sadece bir gözde oluş söz kokusudur. Filozof, anın gereklerini ve günün modalarını göz önünde tutmaz. Buna bir kınayış mı diyeceğiz? Salt anlık varoluşu aşmak insanın özü değil midir? Şimdiki anı bilgimizin tek nesnesi yaparak insanı hayvana indirgemek riskine girmez miyiz? Tin yaşamını kendi felsefi inançlarına göre durmadan yaşayanlar, bunun böyle olmadığını bilirler. Çünkü bu kişiler anın *hic et nunc*²una bağlı kalmazlar ve yaşam üzerinde doğrudan etki yaptıklarını ileri sürmezler. Felsefe, gerçekte, bizi barbarlığın karanlıklarına düşmekten alıkoyan, insan kalmamıza yardım eden, hatta bu insanlığı daha da geliştiren en büyük tinsel güçlerden biridir.

Ama hepsi bu değil. Ne denli nafile görünürse görünsün, felsefe, yine de kuvvetli bir tarihsel güçtür. Whitehead'in; bir İskender'in, bir Sezar'ın, bir Napoléon'un başarılarını, filozofun elde ettiği ve görünüşte verimli olmayan başarılarıyla karşılaştırmasına hak vermek gerekir. İnsanlığın yüzünü de-

² Lat. "Burada ve şimdi." (Çev.)